

Türkiye'nin Lahey'e başvurma hakkı var mı yok mu?

Elif Çakır, 18 Ocak 2024

<https://www.karar.com/yazarlar/elif-cakir/turkiyenin-laheye-basvurma-hakki-var-mi-yok-mu-1598725>

Salı günü bu köşede yayımlanan “İsrail’i Lahey’de sanık sandalyesine oturtan neden Türkiye olmadı?” başlıklı yazım bugüne kadarki en fazla geri dönüş aldığım yazılarımdan biri oldu.

En çok ilgi gösteren AK Partili siyasetçilerdi.

AK Partili hukukçu olan siyasetçiler “Türkiye Uluslararası Adalet Divanı’nın ‘zorunlu yargı yetkisini’ tanımadığı için hukuken başvuru hakkı, yani dava açma hakkı yok. Güney Afrika Cumhuriyeti’yle Türkiye aynı statüde değil, dolayısıyla hukuken ve teknik olarak bu mümkün değil. Teknik olarak mümkün olmayan bir başvuruyu Türkiye nasıl yapabilir ki?” dediler.

Ve “Türkiye UAD’nin zorunlu yargı yetkisini tanınamaktadır” şeklindeki hukuki bilginin Dışişleri Bakanlığının sitesinde yazılı olduğunu söylediler. (Doğru bu bilgi yazıyor ama asıl başka bir bilgi daha yazıyor, bu bilgiyi de ben bu köşeden hatırlatmış olacağım)

Soru şu: Durum Türkiye açısından gerçekten böyle mi?

Yani Türkiye Uluslararası Adalet Divanı’nın ‘zorunlu yargı yetkisini’ tanımadığı için Gazze’de soykırım yapan İsrail devletini hukuken Lahey’e şikayet etme hakkı yok mu? Hukuken, teknik olarak Türkiye’nin eli kolu bağlı mı? Durum böyle olmasaydı Lahey’e giden Güney Afrika Cumhuriyeti değil, AK Parti iktidarındaki Türkiye mi olurdu?

**

Ben Uluslararası Ceza Hukukçusu değilim, konunun uzmanı, otoritesi değilim elbette, ancak yazımı yazarken uluslararası hukukçulardan aldığım bilgi desteğiyle, sorduğum bütün sorulara aldığım cevaplarla Salı günü yazımı kaleme almıştım.

Öyle görünüyor ki iyi bir tartışmayı da başlatmış oldum.

Sadece şu haklı soruyu sorup, bugün konuyu asıl uzmanlarına bırakacağım:

Eğer gerçekten mesele siyasi değil de hukuki olsaydı.... Yani... Yani... Türkiye UAD'nin zorunlu yargı yetkisini tanımadığı için Lahey'e gidemiyor olsaydı...

Cumhurbaşkanı Erdoğan çıkıp bunu açıklamaz mıydı?

Diyelim ki Cumhurbaşkanı Erdoğan olumsuz hususları açıklamayı sevmiyor, Dışişleri Bakanına, Adalet Bakanına bu hukuki ve teknik durumu açıklamaz mıydı?

2004 yılında hazırlanan yeni Türk Ceza Kanunu ile Ceza Muhakemesi Kanununun mimarlarından olan Prof. Dr. Adem Sözüer'e göre Türkiye'nin önünde hukuki ve teknik bir engel yok. Şöyle diyor Prof. Sözüer:

“Türkiye’de birçok ülke gibi UAD’nin zorunlu yargı yetkisini kabul etmemiş. Nitekim

Türkiye de birçok ülke gibi Uluslararası Adalet Divanının zorunlu yargı yetkisini kabul etmemiş. Nitekim Güney Afrika Cumhuriyeti de Türkiye ile aynı hukuki statüde olup zorunlu yargı yetkisini kabul etmeyen ülkelerden. (<https://www.icj-cij.org/declarations>)

Diğer yandan Güney Afrika Cumhuriyeti de Türkiye de soykırım sözleşmesini imzalayıp onaylamış ülkeler. Dolayısıyla Türkiye, Güney Afrika Cumhuriyeti gibi Uluslararası Adalet Divanına başvurabilir. Buna hukuken bir engel yok, Türkiye dilerse Güney Afrika'nın yanında davaya müdahil de olabilir...

Örneğin Almanya İsrail'in yanında davaya katılmak istiyor.

Türkiye'nin önünde hukuki bir engel yok. Ama mevcut uluslararası sorunlar ve koşullar nedeniyle Türkiye'nin devlet olarak kimi hukuki girişimleri yapmamasının haklı gerekçeleri olabilir.”

DEVA Partisi Hukuk ve Adalet Politikaları Başkanı Mustafa Yeneroğlu BM üyesi bütün devletlerin, BM Antlaşması uyarınca kendiliğinden zaten UAD Statüsüne de taraf olduğunu dolayısıyla Türkiye'nin önünde hiçbir engelin olmadığını söylüyor:

“Soykırımının tespiti için her devlet ve elbette Türkiye bu başvuruyu yapabilirdi. BM üyesi devletler, BM Antlaşması uyarınca kendiliğinden UAD Statüsüne de taraftır. Bu nedenle BM üyesi tüm devletler başka bir devlete karşı soykırım işlediği iddiası ile Birleşmiş Milletler Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesinin 9. maddesi uyarınca divana başvuruda bulunabilir. Hatta bugün dahi bu davaya müdahil olabilir.

UAD Statüsü'nün 62 ya da 63. maddesi bugün dahi bize ve elbette anlaşmaya taraf tüm devletlere davaya katılma hakkını veriyor.”

Madem ki elimizde belgeler vardı, bizim ülkemiz neden UAD'ye başvurmadı haklı sorusunu soran Mustafa Yeneroğlu'nun sözleri şöyle:

“Sn. Cumhurbaşkanın “Bizim vermiş olduğumuz bütün belgeler ciddi manada Lahey’de iş görüyor” ifadelerinden Türkiye’nin Güney Afrika’ya belge ilettiğini öğreniyoruz. Ancak asıl sormamız gereken soru şu; neden biz UAD’ye başvuruda bulunmadık, madem başvuruda bulunmadık neden müdahil dahi olmadık da sadece belge vermekle yetindik? Güney Afrika’nın Uluslararası Adalet Divanında açmış olduğu dava bizlere gösterdi ki İsrail’in insanlığa karşı suçları karşısında Uluslararası Adalet Divanında dava açmak Müslüman çoğunluklu bir ülkeye değil, Güney Afrika’ya nasip oldu. Güney Afrika’dan İrlanda’ya birçok milletten hukukçular tarihi bir sorumluluk üstlendiler. Bizlere esp gürelemekle değil, fiilen neler yapılabileceğini ve en önemlisi de kitlesel katliama maruz Filistin halkının hakkını savunmada cesur olmanın ne kadar büyük bir erdem olduğunu gösterdiler.”

Bu tablo gerçekten eğer varsa İslam ülkeleri diye bir şey, bu ülkelerin acizliğini en güzel şekilde resmediyor. Türkiye değil, Suudi Arabistan değil... Mısır değil... İsrail’i durdurmak için UAD’ye başvuran ülkesinde nüfusunun neredeyse yok denecek kadarının Müslümanlardan oluştuğu Güney Afrika Cumhuriyeti oldu. Bu ayıp bütün sözde İslam ülkelerine yeter.

Ülkemizde bu konuyu en iyi bilen, takip takip eden İstanbul Üniversitesi Milletlerarası Hukuk Bölümünden Deniz Baran 1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi’nin 9. Maddesinin bu konuda net olduğunu, bu sözleşmeye taraf olan bütün ülkelerin UAD’ye başvurma yetkisinin olduğunu söylüyor. Baran’ın sözleri şöyle:

“1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi’nin 9. maddesi, bu Sözleşme kapsamına giren ihlâllerin çözümünde Uluslararası Adalet Divanı’nın yetkili olduğunu açıkça ortaya koyuyor. Bir başka deyişle, Sözleşme’nin tarafı olan her devlet “sadece bu Sözleşme” çerçevesinde doğan uyuşmazlıklar için Divan’ın yetkisini peşinen tanımış oluyor.

Türkiye, aynı İsrail gibi 1950 yılından beri bu Sözleşme ile bağlanmış durumda. Güney Afrika aynı işlemi 1998 yılında gerçekleştirdi. Yani üçü de Soykırım Sözleşmesi’ne taraf ve dolayısıyla 9. madde ile bağlı. Soykırım Sözleşmesi kaynaklı bir ihlal olduğunu

düşünen Türkiye de dahil olmak üzere her taraf devletin, bir diğer taraf devlet aleyhinde Divan'da dava açabilmesi teknik olarak mümkün.”

Baran'a “Türkiye'nin UAD'ye başvurma hakkının önündeki tek engel, Soykırım Sözleşmesi'ne UAD ile ilgili ayrıca şerh koyması olabilir. Türkiye'nin koyduğu bir şerh var mı?” diye sordum. Baran Cezayir, Malezya, Birleşik Arap Emirlikleri gibi birçok devletin Soykırım Sözleşmesi'ne UAD'nin bu konularda zorunlu yargı yetkisini kabul etmediklerini belirten şerh koyduklarını ama Türkiye'nin böyle bir şerhinin olmadığını, bunun da BM sayfasında yazdığını söyledi. Sözleri şöyle:

“Sözleşme'yi imzalarken bu maddeye şerh koyup Divan'ın yetkisini kabul etmemek mümkündür. Nitekim Cezayir, Malezya, Birleşik Arap Emirlikleri gibi birçok devlet bunu yaptı. Ancak Türkiye'nin böyle bir şerhi de söz konusu değil.”

Adem Sözüer hocamız da, İstanbul Üniversitesi Milletlerarası Hukuk Bölümünde öğretim görevlisi olan Deniz Baran da, telefonda görüştüğüm ülkemizin saygın Milletlerarası Hukukçuları da “Türkiye'nin önünde hiçbir hukuki ve teknik anlamda engel olmadığını, sadece haklı siyasi kaygılar nedeniyle UAD'ye gidilmemiş olduğu” görüşünde hemfikir.

Olabilir. Nitekim Cumhurbaşkanı Erdoğan liderliğindeki AK Parti olsa olsa iktidarı hukuki ve teknik engeller olduğu için değil, haklı siyasi gerekçelerle UAD'ye başvurmamış olabilir.

Şimdi gelelim Dışişleri Bakanlığı'nın sitesinde de zaten “Türkiye UAD'nin zorunlu yargı yetkisini tanımamaktadır” bilgisine.

Doğru bu madde yazıyor ama konumuzu aydınlatan asıl madde de şu:

Diyor ki Dışişleri Bakanlığı'nın sitesinde: **“BM üyesi devletler, BM Antlaşması uyarınca ipso facto (kendiliğinden) UAD Statüsüne de taraf oldukları için, UAD önündeki davalara da taraf olabilmektedirler.”**

Gördünüz mü?

Güney Afrika Cumhuriyeti oturdu, İsrail'in de taraf olduğu, altında imzası olduğu 'Soykırım Sözleşmesi'nden yola çıkarak hazırladığı 84 sayfalık kapsamlı bir şikayet dilekçesinde, madde madde İsrail'in Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesindeki yükümlülüklerini ihlal ettiğini, 7 Ekim'den bu yana Gazze'de gerçekleştirdiği saldırıların soykırım niteliğinde olduğunu ortaya koydu.

Hala vakit geçmiş değil, UAD'ye başvuran ülke olmadık ama Güney Afrika Cumhuriyeti'nin açtığı davaya taraf olabiliriz, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin yanında yer alabiliriz. Bu hala mümkün.